UOT 78

Həcər Hüseynova
filologiya elmləri doktoru, professor
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68
E-mail: hacerhuseynova@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-3223-427X

MUSİQİNİN SEHRLİ GÜCÜ

Açar sözlər: *musiqi, sehrli, sağlamlıq, müalicəvi, din, islam*

Allahın bəxş elədiyi nemətlər sırasında musiqi də var. Musiqinin insan həyatında rolu danılmazdır. Bəzən dini qadağaları əsas gətirib musiqini düzgün təqdim etməsələr də, bu, sosializm quruluşunun, Marksizm-Leninizm cərəyanının uydurmalarından başqa bir şey olmamışdır. Çünki insan musiqisiz yaşamamışdır. İnsanı yaradan onun yaşaması üçün vacib olan hər şeylə təmin etmişdir. İnsan həyatı boyunca gözəl sevincli günlərində də, kədərli anlarında da musiqi onu müşayiət etmişdir.

Хаджар Гусейнова

ВОЛШЕБНАЯ СИЛА МУЗЫКИ

Ключевые слова: *музыка, магия, здоровье, исцеление, религия, ислам*

Музыка относится к благословению Бога. Роль музыки в жизни человека неоспорима. Хотя иногда и не правильно преподносили музыку, ссылаясь на религиозные запреты, это было не более чем фикции социалистического строя и марксистско-ленинского направления. Потому что человек не жил без музыки. Создатель снабдил человека всем необходимым для жизни. На протяжении всей жизни человека музыка сопровождала его в его прекрасные счастливые дни и в его печальные минуты.

Hajar Huseynova

THE MAGICAL POWER OF MUSIC

Keywords: *music, magic, health, healing, religion, Islam*

Music is among the blessing of God. The role of music in person's life is undeniable. Although sometimes they did not present music correctly, citing religious prohibitions, it was nothing more than fictions of the socialist system and the Marxism-Leninism trend. Because man has not lived without music. The Creator has provided man with everything necessary for him to live. Throughout human life, music has accompanied him in his beautiful happy days and in his sad moments.

Uca Tanrı insanı yaratmış, ona həyat, ruh vermis, yeraltı və yerüstü sərvətlər bəxş etmiş, insanların ağzına söz, kəlam, kitab, elm vermişdir. Allahın bəxş elədiyi nemətlər sırasında musiqi də var. Musiqinin unsan həyatında rolu danılmazdır. Bəzən dini qadağaları əsas gətirib musiqini düzgün təqdim etməsələr də, bu, sosializm quruluşunun, Marksizm-Leninizm cərəyanının uydurmalarından başqa bir şey olmamışdır. Çünki insan musiqisiz yaşamamışdır. İnsanı yaradan onun yaşaması üçün vacib olan hər şeylə təmin etmişdir. İnsan həyatı boyunca gözəl sevincli günlərində də, kədərli anlarında da musiqi onu müşayət etmişdir.

Dinimizdə də musiqiyə qadağa qoyulmamaşdır. Çünki Allahın insanlara bəxş etdiyi mənəvi sərvətlər sırasında musuqinin öz yeri, öz məqamı vardır. Musiqi duyumunu, gözəl səsi də, təbiətdəki gözəl səsləri - çayın şırıltısını, quşların cəh-cəhini, yağışın səsini də insanlara bəxş edən Allahdır. Hətta müqəddəs dini kitabımız "Qurani-Kərim"in özü belə, həzin musiqi ilə oxunur. Hər gün beş dəfə namaz vaxtını bildirmək məqsədilə məscidlərdən oxunan namazın öz ecazkar ahəngi, musiqisi var. Deməli, musiqini cəmiyyətə bəxş edən uca Tanrı onun ecazkar təsiri ilə insanları doğru yola, sağlam mühitə, böyük işlər görməyə yönəltmişdir.

Musiqi, demək olar ki, tarixin hər dövründə və həyatın bütün sahələrində mövcud olmuşdur. Bu mənada Quranın nazil olmağa başladığı miladi yeddinci əsrdə musiqi ilə bağlı bir çox məqamdan danışmaq olar. Həzrət Peyğəmbərimizin (s.ə.s) hədislərinə nəzər yetirəndə görürük ki, orada bu və ya digər formada dövrün musiqi ənənəsindən xəbər verilmiş, dövrün musiqi mədəniyyətindən bəhs edilmiş, o dövrün musiqiçilərinin adları çəkilmiş, çalğı alətlərinin adlarına yer verilmişdir. Vəhyin nazil olduğu ərəb cəmiyyətində musiqi fəaliyyətinin mövcud olması ilə bağlı əldə bir sıra məlumat olsa da Quran ayələrində məhz "musiqi" sözünü ifadə edən hər hansı deyim və ya ifadəyə rast gəlmirik.

Quranda birbaşa musiqi mövzusuna müraciət edilməsə də, dolayı yolla bu məsələyə təmas edildiyini görürük. İslam alimlərinin musiqiyə işarə edildiyini qeyd etdikləri bir sıra ayələr vardır. Dolayı yolla musiqidən bəhs edildiyi vurğulanan bu ayələrdə daha çox zərərli və din əleyhinə köklənmiş söz, davranış məqamlardan bəhs edildiyini görürük:

"Siz (qəflət içində) oynayır - əylənirsiniz (Nəcm, 53/61). "Onlar yalan yerə şahidlik etməz və boş şeylərlə qarşılaşdıqları zaman vüqarlı bir şəkildə oradan keçib gedərlər" (Furqan, 25/72). "Onlar boş söz eşitdikləri zaman ondan üz çevirər və: "Bizim əməllərimiz bizə, sizin əməlləriniz sizə aiddir. Sizə salam olsun! Biz cahilləri (özümüzə dost tutmaq) istəmirik", - deyərlər" (Qasas, 28/55) və s.

Göründüyü kimi, ayələrdə birbaşa müasir musiqidən bəhs edilməsə də, bəzən musiqi elementlərinin olduğu ayələrdə musiqinin nəzərdə tutulduğunu əsas götürmüşlər.

İslamın təbliği zamanında İbn Haldunun demişdir ki, musiqi iqtisadi rifahın yüksəldilməsi ilə yüksələn, rifah səviyyəsi aşağı olduqda səviyyəsi düşən, tənəzzül edən sənət sahəsidir.

İslamşünas Fərabi isə demişdir ki, tarixən insanlar musiqidən müxtəlif məqamlarda, bəzən öz kədərlərini, bəzən öz sevinclərini ifadə etmək üçün, bəzən də dini rituallar zamanı istifadə etmişlər. Tədqiqatçılar maq (maqiya-sehr)-mağar-muğam sözlərinin eyni semantik sferaya daxil olduğunu isbat etməyə çalışmışlar.

İslam cəmiyyətləri və dövlətləri fəth hərəkatlarından əvvəl, həmçinin fəth hərəkatları davam edən müddətdə, əsasən, Quran tilavəti və dini musiqi ilə məşğul olmuş, fəthlərdən sonra isə əyləncə xarakterli musiqiyə yer vermiş, xarici mədəniyyətlərin musiqi anlayışını mənimsəməyə və oradan təsirlənməyə başlamışlar. İslam tarixi boyunca din alimləri, fəqihlər, təfsir və hədis alimləri musiqi ilə bağlı bu və ya digər hökmlər bildirmiş olsalar da, sosial reallıq onu göstərir ki, müsəlman cəmiyyətində musiqinin varlığı tarixən hər zaman davam etmişdir.

Sözsüz ki, hər şeyin yaxşısı və pisi olduğu kimi, musiqinin də insanlarda gözəl, incə ruh yaradanı ilə yanaşı, qətllər törətməyə, cinayətlərə həvəsləndirən, mənfi hisslər yaradan formaları da vardır. Həmin musiqilər hər zaman pislənmiş, tənqid edilmişdir.

Bizə məlumdur ki, musiqi həm əhvali-ruhiyyəmizi yaxşılaşdıra, həm də pisləşdirə bilir. Tədqiqatçılar isbat etmişlər ki, musiqinin insana göstərdiyi təsir bizim anladıqlarımızdan daha dərindir. Əhvalımızdan asılı olaraq qulaq asdığımız musiqilər fərqli olur. Biri klassik musiqini, aşıq havasını, biri cazı və ya hard-rocku dinləməyi sevir.

Musiqi sədaları dinləyərək yatmağı üstün tutan insanlar da vardır. Körpə uşağın həzin musiqi sədaları altında-ana laylasının sədaları altında yatması belə məqbul sayılır. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, folklor nümunələri saydığımız, min illər öncəyə aid mədəniyyətimizi əks etdirən laylalar da körpələri yatırmaq məqsədilə analarımızın, nənələrimizin oxuduğu həzin parçalar olmuş, xüsusi avazla oxunmuşdur. Belə parçalar bütün xalqlarda olmuşdur. Analar öz körpələri haqqında gələcək arzu və istəklərini laylalarda dilə gətirmişlər. Bir neçə nümunəyə baxaq:

Laylay dedim yatasan,
Qızılgülə Batasan,
Qızılgülün içində
Şirin yuxu tapasan.
***
Laylay balam, a laylay,
Körpə balam, a laylay.

Laylaların müşayiət olunduğu musiqi onları yatırmaq məqsədilə söyləndiyi üçün daha həzin olur. Bir az böyük uşaqlarda isə, onları oynatmaq, əzizləmək məqsədilə söylənən parçalar- nazlamalar oynaq ritmlə oxunur. Məsələn;

Dağda darılar
Sünbül sarılar
Qoca qarılar
Bu balama qurban.

Müxtəlif səpkili mahnılrın insanların fiziki və əqli vəziyyətinə, psixikasına göstərdiyi təsir elmi əsaslarla öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, müxtəlif səpkili mahnılar bizim emosional, fiziki sağlamlığımıza təsir edir. Musiqinin insanlara təsiri psixo-emosional xarakterlidir. Hər hansı bir psixoloji vəziyyətdə musiqi həmin vəziyyətlə harmoniya yaradarsa, insana müsbət təsir göstərər. Əks halda mənfi təsir göstərib vəziyyəti daha da gərginləşdirər.

Musiqinin insanların fiziki durumuna və psixologiyasına təsiri həmin musiqinin psixoemosional təsiri ilə əlaqələndirilir. Musiqinin insanın psixoloji durumu ilə harmoniya təşkil etməzsə, bu zaman onun təsiri mənfi olacaq.

Musiqinin yalnız üslubu deyil, ritmi, tonu, hansı musiqi alətində ifa edilməsi mühümdür və insanın fiziki vəziyyətinə təsir göstərir.

Məsələn, simli alətlərdə çalınan musiqi insanların əsəblərini sakitləşdirir, Həkimlərin bildirdiyinə görə, ürək və qan-damar sisteminin işini qaydaya salır.
Nəfəs alətlərində ifa edən şəxslərin ağciyərləri, nəfəs orqanları inkişaf edir. Zərb alətləri isə ürəyin ritmini bərpa edir, qaraciyərin inkişafına müsbət təsir göstərir.

Hər bir musiqi insanların əzələlərindəki yorğunluğu atmasına kömək edir. Bu baxımdan klassik musiqi daha təsirlidir. Musiqinin insanı fiziki cəhətdən gümrahlandırması istiqamətində dünyanın müxtəlif musiqiçilərinin əsərləri dəyərləndirilmişdir. Musiqininbir terapiya adlandırmaq doğru olar. Məsələn; Motsartın musiqiləri beyin fəaliyyətini nizamlamağa, Bethovenin "Fidelio"su baş ağrısını aradan qaldırmağa, Vivaldinin "İlin fəsilləri" əsəri isə yaddaşı qaydaya salmağa müsbət təsir göstərir. Hətta belə fikir var ki, klassik musiqi dinləyən xəstə

insanlar digər musiqiləri dinləyənlərdən daha tez sağaldır. Nitşenin dediyi kimi, musiqisiz həyat mümkün deyil.

Hər bir insan öz bədəninin hansı musiqidən daha müsbət nəticələr əldə etdiyini bilmək istəsə, özü müxtəlif musiqi növlərinə qulaq asaraq müəyyən edə bilər.

Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri, klassik və müasir şairlərimiz, yazıçılarımız yaxşı musiqiyə hər zaman dəyər vermis, ona əsərlər həsr etmişlər. Belə sənətkarlardan biri də dahi şairlərdən biri olan Məhəmməd Füzuli olmuşdur.

Şairin "Yeddi cam" əsəri Nizaminin "Yeddi gözəl" poeması səpkisindədir. Həftənin yeddi günü, yeddi planet, yeddi qədəh, musiqi ilə yeddi görüş əsəri Nizami poemasındakı yeddiliklə bağlıdır. "Yeddi cam" əsəri orijinal bir janrda yazılmışdır. Burada ayrı-ayrı musiqi alətlərinin dili ilə müxtəlif fəlsəfi görüşlərin istiqamətləri öz əksini tapır. İlk görüşdə ney, ümumiyyətlə, dünya və yaradılış haqqında materialist görüşlərə yaxın olan çox maraqlı mülahizələr irəli sürür. O, yoxluq aləmindən dörd ünsürün (su, od, hava və torpaq) sayəsində yarandığını, boy atıb böyüdüyünü, lakin sonradan yenə də həmin dörd ünsürün vəfasızlığı nəticəsində öz şövkətini itirdiyini və bunun üçün də şikayət etdiyini göstərir. Şübhəsiz ki, buradakı neylə Cəlaləddin Ruminin "Məsnəvi"sindəki ney arasında bir yaxınlıq görünür. Füzuli bu əsərində dünya və yaradılış haqqında müəyyən bir münasibəti ifadə etmişdir. Ney görür ki, kəndli tənəkdən şərab alıb əvəzində ona su verir. Tənək bağbandan su alıb əvəzində ona mey verir. Ona görə də belə nəticəyə gəlinir ki, cəmiyyətdəki inqilablardan heç kəs yaxa qurtara bilməz. Şair tar, setar, qanun, dəf, ud ilə birlikdə cam içərkən bu musiqi alətlərinin hər birisini bir təriqətin, bir dünyagörüşünün, bir fəlsəfi fikrin nümayəndəsi kimi canlandırır və son yeddinci camı mütrüblə (artistlə) – insanla içir.

Yeddinci camdan sonra məclisdə mütrüb ona cansız musiqi alətlərindən düzgün söz eşidə bilməyəcəyini göstərib, onun təmas etdiyi bütün fəlsəfi görüşlərin boş və mənasız olduğunu bildirir. Füzuli göstərmək istəyir ki, dünyanın sirlərini ancaq Məhəmməddən (s.ə.s.), islam peyğəmbərindən öyrənmək olar. Nəticə etibarilə, şair mütrübün sözləri ilə bütün fikirlərə yekun vuraraq şəriət mövqeyində durduğunu göstərir.

B.Vahabzadənin "Muğam" şeirində muğamın sehrinə düşməmək olmur. Şair əsərdə, qəzəlin hər bir beytində muğamın bir qüvvəsindən, sehrindən bəhs etmişdir:

Daş ürəklərdə yanıb daşları sındırdı muğam.
Haqqa düşmən olanı haqqa tapındırdı muğam.
Nə güman eyləmisən ondakı tilsimləri sən,
"Kürü ahıyla qurutdu", "Salı yandırdı" muğam.
Onun hər guşəsi bir xatirə, bir canlı kitab,

Keçilən yolları hərdən bizə andırdı muğam.
Su çilər kinli ürəklərdə qəzəb tonqalına,
Neçə qəsdin önünü kəsdi, dayandırdı muğam.
O, ürək yanğısı, göz yaşları, bir çəngə bulud,
Oyadıb yaddaşı, vicdanı utandırdı muğam.
Dəfn edin siz məni Zabul segahın mayəsinə,
Deyirəm, bəlkə, məni bir gün oyandırdı muğam.
Çox kitablar oxudum, zənn elədim bəxtiyaram,
Mənə çox mətləbi ahəstəcə qandırdı muğam.

Böyük şairin muğama həsr etdiyi bu gözəl, kiçik qəzəl – Böyük bir sənət əsərini ürək yanğısı olmadan oxumaq mümkün deyil.

Musiqinin sehrli gücünü böyük qəzəlxan Əliağa Vahid də yüksək qiymətləndirmişdir. Şair yazmışdır:

Musiqi zövqünə ol kəs ki, deyildir vaqif,
Bu büsatın nə bilir ki, nə şərafətləri var.
Tarı bihudə hesab etmə əgər arifsən,
Gör ki, məhrulər əlindən nə şikayətləri var!...
Musiqi qəm dağıdır, zövq verir insanə,
Dərk qılmaz bunu onlar ki, səfahətləri var!

Musiqiyə həsr edilmiş bədii əsərlərin hər birində müəlliflər insanların musiqi zövqünü, xalqımızın musiqi mədəniyyətini inkişaf etdirmək, dünyaya tanıtmaq məqsədini qarşılarına qoymuşlar. Nəticə olaraq Azərbaycanın dünya miqyasında tanınan dəyərləndirilən musiqisi, müənniləri, muğam ustaları olmuşdur. Bülbülün, Xan Şuşinskinin, Müslüm Moqomayevin, Rəşid Behbudovun, onlardan başqa yüzlərlə gənc muğam ustalarının səsinə bütün dünya heyran olmuşdur.

Əsərin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, bəzən musiqini islam dini qadağan edir-deyənlərə tutarlı bir cavab veriri ki, bütün pis adətlər kimi, islam pis musiqini, insanları ölümə, müharibələrə, qəddarlığa səsləyən musiqini qadağan etmişdir ki, bu da labüddür. Daha sonra konkret musiqi janrlarının konkret xəstəliklərin müalicəsində, muğamın insan ruhunu dincəldən bir xüsusiyyəti olduğu kimi cəhətlər diqqətə çatdırılmışdır. Diqqətə çatdırılmışdır ki, qədim dövrdən bu günə qədər klassik sənətkarlarımız, müasir şair və yazaıçılarımız musiqiyə yüksək dəyər vermis, ən gözəl əsərlərini musiqini vəsf etməyə həsr etmişlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Öndər, 2004.
2. Əliağa Vahid. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider, 2005
3. Məhəmməd Füzuli. "Yeddi cam" əsəri. Seçilmiş əsərləri VI cilddə. V cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
4. http://uzeyir.musigi-dunya.az/az/xatire_10.html
5. http://genderi.org/samil-veliyev--50.html?page=6

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 01.05.2023
Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 10.05.2023
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 01.06.2023
Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
pedaqogika elmləri doktoru, professor Tamilla Kəngərli
ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.